

PALEOSLOVENISTIKA

Jako zvláštní studijní obor se staroslověnština na filosofické fakultě v Brně nestudovala, tvořila však — stejně jako na většině světových universit, kde se pěstuje slavistika — povinnou složku studia slovanské filologie: už od dob zakladatele moderní slavistiky Dobrovského (a v jeho duchu) se pokládá za přirozenou vstupní bránu do studia slavistiky. Adepti slovanské filologie ji poznávají jednak pro ni samu, aby se s její pomocí mohli přímo seznámit s nejstaršími literárními památkami slovanskými, které tvoří jakési obecně slovanské kulturně literární východisko. Začínajícím slavistům může dále staroslověnština vyložená komparatisticky do jisté míry, hlavně v hláskosloví a morfologii, suplovat praslovanštinu a být tak výchozím bodem pro historickou mluvnici kteréhokoli slovanského jazyka i pro historickosrovnávací mluvnici slovanskou. A protože se jí ve středověku užívalo jako nástroje písemnictví na velké části slovanského území, kde všude vstupovala do specifických relací s místní mluvou lidovou, s místními kulturními dialekty i jazyky spisovnými, má její poznání konečně i zásadní význam pro dějiny slovanských spisovných jazyků. Pro tyto srovnávací aspekty ve využití staroslověnštiny při studiu slovanské filologie se stolice staroslověnštiny obsazovaly zpravidla pracovníky, kteří byli zároveň zaměřeni i ke srovnávací slovanské jazykovědě.

Filosofická fakulta brněnské university měla to štěstí, že se pro ni podařilo od samého počátku získat komparatistu a paleoslovenistu mezinárodního věhlasu: prof. *Václav Vondrák*, povoláný do Brna z vídeňské university, se od školního roku 1921/1922 ujal obvyklé cyklické přednášky ze staroslověnské mluvnice i příslušného seminárního cvičení. Přednášel však kromě toho i na speciální témata. V době svého brněnského působení měl Vondrák za sebou velké paleoslovenistické práce: Studie z oboru csl. písemnictví, studie o Janu exarchovi bulharském, o Kyjevských a Pražských zlomcích, o poenitenciálu, o legendě o sv. Václavu, edici Glagolity Clozova i obě vydání své rozsáhlé staroslověnské mluvnice. Dále Vondrák otiskoval převážně studie ze srovnávací slovanské jazykovědy. Z oboru paleoslovenistiky však přece jen vydal *Čirkev-něslovanskou chrestomatii* (1925), cennou jak vydanými texty, tak zejména dobrým studijním slovníčkem, a rozpravu o staroslověnském překladu evangelíí v jeho dvou různých částech (ve sborníku Daničiově, Beograd-Ljubljana 1925).

K Vondrákovým brněnským žákům patřil Miloš Noha, v letech 1921–1931 první asistent slovanského semináře. Ten se však po nenadálé Vondrákově smrti v roce 1925 nemohl stát ještě jeho nástupcem; z oboru paleoslovenistiky publikoval vědecké práce až mnohem později, již mimo svazek brněnské university (bylo to pojednání o číslicích v Assemanově kodexu, Sl 1956, a o poloze posesív v staroslověnštině ve sborníku *Studia palaeoslovenica*, 1971).

Přednášky a semináře ze staroslověnštiny od letního semestru 1925/1926 do zimního semestru 1928/1929 suploval *František Trávníček*, který byl vědecky orientován na češtinu a k paleoslovenistické problematice přispěl — později — právě z hlediska bohemistického příležitostnými články o slovanských základech spisovné češtiny (in: *Slovanství v českém národním životě*, Brno 1947) a o Jagicových a Paterových glosách (ve sborníku *Slovanské studie*, Praha 1948).

Od letního semestru 1928/1929 se paleoslovenistiky a srovnávací slovanské jazykovědy ujal *Bohuslav Havránek*; vedle obvyklých úvodních přednášek

mluvnických charakterizoval zevrubně i lexikální složení staroslověnštiny a v seminářích četl vedle památek kanonických i ukázky z mladších církevně-slovanských textů různých redakcí. Vědecky pěstoval staroslověnskou tematiku – vedle témat jiných – průběžně po celou dobu své badatelské činnosti. Staroslověnština i církevní slovanština mladších redakcí byla silně zastoupena v Havránkově srovnávací dvojdílné monografii *Genera verbi* v slovanských jazycích Praha 1928 a 1937), z níž později pořídil výtah právě této staroslověnské složky pro sborník *Issledovanija* po sintaksisu staroslavjanskogo jazyka (Praha 1963), a staroslověnské období české knižní vzdělanosti bylo v syntetické zkratce zpracováno v jeho *Vývoji spisovného jazyka českého* (in: *Československá vlastivěda*, ř. II, Praha 1936). Do doby Havránkova brněnského působení spadá dále vznik stati o vidovém a časovém systému staroslověnského slovesa (in: *Mélanges Bally*, Genève 1939) a v období nacistické okupace položil v ČAVU organizační základy díla, které se začalo realizovat až později a jehož je redaktorem: akademického *Slovníku jazyka staroslověnského* (vychází v sešitech od r. 1958). K staroslověnštině se pak Havránek opětovně vrací v některých svých pracích, které vydává až po svém odchodu z Brna.

Z Havránkovy brněnské školy vyšlo mnoho filologů, kteří se pak aktivně podíleli na vytváření české lingvistiky i literární vědy; z nich někteří jsou činní i na poli paleoslovenistiky, vesměs už mimo svazek brněnské university. Je to např. *Karel Horálek*, nyní profesor slovanské jazykovědy na filosofické fakultě University Karlovy v Praze, v jehož rozsáhlém folkloristickém a filologickém vědeckém díle tvoří důležitou složku i tematika paleoslovenistická už v prvotině věnované *Rajhradským glosám* (LF 1939) a dále např. v úvahách versologických nebo v pojednáních o překladu staroslověnských evangelií a textovém vývoji evangelijních kodexů, které vyvrcholily knižní publikací *Evangeliáře a čtveroevangelia* (Praha 1954). Je to dále Antonín Mátl, zakládající člen brněnské pobočky akademické kanceláře staroslověnského slovníku a spoluautor tohoto díla; jeho vyhraněně komparatistická vědní orientace ho posléze přivedla na pracoviště etymologického slovníku slovanského. K Havránkovým brněnským žákům patří také Vladimír Kyas, rovněž spoluautor *Slovníku jazyka staroslověnského*; badatelsky inklinuje sice na pole staré češtiny, publikuje však i z oboru paleoslovenistiky stati o parimejniku (ByzSlav 1955), o *Životě Konstantinově* a *Životě Metodějově* (Sl 1963 a 1966) aj. Z brněnské Havránkovy školy vyšla též Markéta Štěrbová, rovněž spoluautorka *Slovníku* a vědecká sekretářka jeho redakce, autorka studie o charvátskohlaholském písemnictví (in: *Studie a práce lingvistické I*, Praha 1954).

K otázkám staroslověnského jazyka a literatury se na filosofické fakultě v Brně v období před druhou světovou válkou dostal částečně i *Roman Jakobson* v přednáškách o nejstarších fázích české literatury a o česko-ruských kulturních stycích; tiskem vyšlo jeho pojednání o českém podílu na církevně-slovanské kultuře (ve sborníku *Co daly naše země Evropě a lidstvu I*, Praha 1939).

Z hlediska literárního a kulturně historického přednášel o církevně-slovanské vzdělanosti v rámci širšího literárního vývojového proudu obecně slovanského *Frank Wollman*. Přehledného zpracování se toto období dočkalo i ve Wollmanových syntetických pracích o slovanské slovesnosti, zejména též v knize *Slovanství v jazykové literární obrození u Slovanů* (Praha 1958).

Po osvobození v r. 1945 a obnovení činnosti a plné funkce českých vysokých škol odešel Bohuslav Havránek do Prahy. Na uvolněnou stoličku slovanské jazy-

kovědy a staroslověnštiny v Brně byl povolán *Josef Kurz*, habilitovaný v r. 1939 na filosofické fakultě UK v Praze. Do Brna přišel jako autor řady studií o staroslověnštině, zvláště pojednání o kodexu Zografském (Sl 1930–32) a rozpravy o členu v staroslověnštině (ByzSlav 1939–46) a spolueditor I. dílu kodexu Assemanova. V prvních poválečných letech vedl přednášky a seminář ze staroslověnštiny paralelně s Kurzem pro nával posluchačů též indoevropeista Václav Machek. Plodem Kurzova vědeckého úsilí z doby působení v Brně (do r. 1956) byla edice 2. dílu kodexu Assemanova (Praha 1955), nové vydání Weingartovy církevněslovanské chrestomatie (Praha 1949) a řada dílčích studií, např. o slovanských základech naší vzdělanosti (ve sborníku Slovanství v českém národním životě, Brno 1947), o zlomku charvátsko-hlaholského žaltáře (Sl 1953), o Dobrovském jako paleoslovenistovi (Sl 1954) aj. Kurz se intenzívně též účastnil přípravných prací ke Slovníku jazyka staroslověnského, který pak začal vycházet od r. 1958 za jeho hlavní redakce.

V Kurzově semináři vznikla řada diplomových a disertačních prací ze staroslověnské syntaxe. Zájem o syntax vedl Josefa Kurze k projektu sborníku, který za jeho redakce (a spoluautorství) vyšel v r. 1963 s názvem *Issledovanija po sintaksisu staroslavjanskogo jazyka* a do něhož — kromě jiných autorů — přispěli z Brna Radoslav Večerka statí o syntaxi genitivu, Roman Mrázek o syntaxi dativu, Jaroslav Bauer o syntaxi lokálu, Marta Bauerová o syntaxi instrumentálu a Stanislav Herodes o vazbách předložkových.

Z Kurzových brněnských žáků se mnozí uplatnili na našich filologických pracovištích a zčásti se dále věnovali paleoslovenistice.

Na filosofické fakultě v Brně zůstal z Kurzových žáků *Jaroslav Bauer*, ale ten se orientoval více komparatisticky, resp. též na bohemistiku, takže do staroslověnské problematiky zasahoval jenom příležitostně, např. statěmi o staroslověnském lokálu (Sl 1950 a v uvedeném sborníku *Issledovanija . . .*, 1963), o stsl. *ašte* (Sl 1957; spolu se svou manželkou), o vlivu řečtiny a latiny na vývoj syntaktické stavby slovanských jazyků, mj. též v nemalé míře staroslověnštiny (Československé přednášky pro IV. mezinárodní sjezd slavistů v Moskvě, Praha 1958) a o syntaktickém systému stsl. ve srovnání s pračeským (velkomoravským) (in: *Magna Moravia*, Praha 1965).

Vlastním nástupcem prof. Kurze po jeho přechodu do Prahy stal se jeho žák *Radoslav Večerka*, zprvu odb. asistent (CSc.), od r. 1964 docent (habilitován v r. 1963). Převzal pedagogický úvazek svého učitele z úvodu do staroslověnštiny a slovanské filologie a přednášel i o staroslověnské syntaxi a o českém typu staroslověnštiny. Vědecky pracuje na úseku staroslověnské syntaxe; publikoval z ní studie o adnominálním genitivu a adjektivu (SPFFBU A 1957), o genitivu a jeho střídání s akuzativem (ve sborníku *Studie ze slovanské jazykovědy*, Praha 1958) a o genitivu vůbec (ve sborníku *Issledovanija . . .* 1963), dále o číslovkách (ve sborníku *Romanského, Sofija* 1960), o vztazných větách (SPFFBU A 1961), o jmenném a sponově jmenném přísudku (*OtSlovSynt II*) a zejména knižní monografii *Syntax aktivních participií v staroslověnštině* (Praha 1961). Večerka se zabýval v několika příspěvcích vlivem řečtiny na staroslověnštinu (naposledy LF 1971) a hodně pozornosti věnoval staroslověnské písemné vzdělanosti na české půdě — v období velkomoravském i v přemyslovských Čechách: vedle četných dílčích studií (např. Sl 1963, 1967 a 1970; SMM 1963; in *Magna Moravia*, Praha 1965) publikoval na toto téma knihu *Slovanské počátky české knižní vzdělanosti* (Praha 1963). Večerka se účastní kolektivní edice a překladu

pramenů k dějinám Velké Moravy *Magnae Moraviae fontes historici* (zatím 4 svazky od r. 1966) – a pro potřeby svých posluchačů vydává skripta z úvodu do staroslověnštiny a slovanské filologie.

Kromě lingvistů zasahovali v poválečném období do paleoslovenistické problematiky částečně též literární historikové. V cyklu o srovnávacích dějinách slovanské slovesnosti pojednal o církevněslovanské fázi Frank Wollman, který tak navázal na své koncepce už z doby před druhou světovou válkou, a v přehledu dějin české literatury Milan Kopecký a Josef Hrabák, z jehož pera pochází i syntetický přehled velkomoravské a české staroslověnské tvorby literární v 1. dílu akademických *Dějin české literatury* (Praha 1959).

Radoslav Večerka